

Databáze HHdbIV

Emil Vlasák a Jaroslav Polášek

O co jde?

Na malé slavnosti v Max Euwe centru (Amsterdam) byla 2. října 2010 uvedena nová verze databáze studií Harolda van der Heijdena, oficiálně pojmenovaná autorem jako HHdbIV. Byl jsem požádán přispět na web <http://www.hhdbiv.nl/> a propagační leták shrnující formulací. V dobré společnosti GM Jusupova, GM Nunna a Johna Roycrofta najdete tedy také můj text (přeloženo):

Haroldova databáze je dnes pro skladatele studií a rozhodčí zcela nezbytná; bez ní budou znovu a znovu objevovat Ameriku a ztrácet tak cenný čas i reputaci. 8000+ nových studií, reference do EG magazínu a na předchůdce, přesná data – to vše reprezentuje mnoho tvrdé práce tradičně vložené do nové verze.

Rozhodně nejde jen o zdvořilostní kompliment příteli, ale o upřímné uznání jeho životního díla, které dokumentuje připojená tabulka. Harold nedávno dokončil doktorát; má náročné zaměstnání a k tomu rodinu se dvěma syny. Začátky databáze přitom pro něj znamenaly úmorné zadávání do počítače. Deset studií za hodinu je velmi dobrý výkon a jedno duchý výpočet ověří, že jen první verze představuje mnoho let každodenní práce. Dnes přichází většina rozsudků v počítačových formátech, které stačí upravit. Harold ale rozhodně neusnul na vavřínech a stále tvrdě pracuje, nyní s důrazem na masivní vylepšování databáze.

rok	Verze	počet studií
1992	soukromá	23000
1994	1	35000
2000	2	59000
2005	3	68000
2010	4	76132

Co nového?

Na první pohled poznáte novou verzi podle dvou změn. (1) Z databáze zmizely kryptografické zkratky zdrojů, které značně zneprůhledňovaly práci; počítač bez problémů pracuje i s plnými jmény soutěží, knih a časopisů. (2) GBR kód tradičně uvedený v nevyužitém poli černého hráče je nyní uzavřen v kulatých závorkách; původní hranaté totiž poněkud kolidovaly s PGN formátem databáze. Problémy v hlavičkových partiích, které ztěžovaly vyhledání spoluautorů, jsou už také minulostí.

Další klíčové změny jsou soustředěny v komentáři před prvním tahem studie. Najdete zde mnoho nových údajů o zdrojích, reprodukcích a předchůdcích, ale i o případných nekorektnostech se jmény objevitelů. Snad nejocennější je odkaz do referenčního časopisu EG, což mimořádně znamenalo upravit přes 17 000 studií.

Nekorektnosti z komentáře jsou pak doplněny poznámkami v lomených závorkách přímo u kritických tahů, například <cook EV> nebo <minor dual EV> je nekorektnost doplněná iniciálami objevitele.

Lomené závorky jsou také použity k upřesnění struktury řešení. Tematická varianta je nyní od technické rozlišena komentářem <main>, užitečné jsou také <or> (nebo) a <eg> (například, koncovka; oba výklady sedí).

Jestliže je známo, bylo doplněno přesné datum publikace. Opraven je nepřijemný problém s rokem nižším než 1792, který do sbírky zavlekl starý formát CBF. Databáze zná nyní například pozici „Al Adli“ složenou kolem roku 800.

Databáze byla – studie po studii – konfrontována s gigantickou ruční sbírkou Františka Macka, obnášející metr kubický lístků A6. Desetitisíce studií byly rozšířeny o kompletní podvarianty z primárních zdrojů, například z obsáhlé Rinckovy knihy „1414 Fins de Partie“ z roku 1950. A konečně, ve spolupráci s Eiko Bleicherem a Guy Haworthem, byly poloautomaticky přezkoušeny všechny studie, kde v hlavní variantě vzniká šesti- a méně kamenová pozice pomocí EGTB. Vedle nekorektností vyšly tímto způsobem najevo také chyby v pozici nebo v zápisu řešení.

Moje přání pro budoucí verzi pět

(1) Partiové projekty (například ChessBase) obsahují Encyklopedii hráčů se základními daty a fotografiemi. Bylo by jistě skvělé mít něco podobného i u skladatelů.

(2) V databázi jsou neodhalené analytické chyby a přes značnou péči i problémy ve zdrojích; některé popisuje Jaroslav v navazujícím textu. Pokud podobnou věc naleznete, autor ji při své pečlivosti jistě zapracuje; ostatní studiová komunita však bude mít toto zjištění k dispozici až za několik let. Chtělo by to moderní webovou aplikaci, pro začátek aspoň diskusní fórum.

Zopakujme, že HHdbIV je dodána v otevřeném formátu PGN. Tomu dnes rozumí každý komerční program (Fritz, Aquarium) a také specializovaná dvojice programů CQL a Visual CQL, kterou je možné získat zdarma. Samotnou databázi je bohužel nutno zakoupit, ale vzhledem k užité hodnotě není 50 EUR rozhodně přemrštěným požadavkem.

Emil Vlasák

Problémy s HHdbIV

Haroldova sbírka je natolik působivá, že jí studiová komunita začala důvěřovat snad až příliš. Nalezl jsem dva typy případů, kdy to může vést k problému.

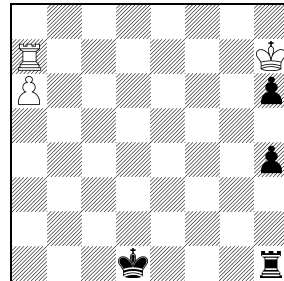
Poškození jména autora

Nebezpečné jsou zejména případy s neznámým zdrojem označené „source unknown“.

Č. 1 J. Polášek (???), source unknown 1988, Kc4, Pb6, c7 – Ke7, Vd8; bílý vyhraje? 1.Kc5 Vc8 2.b7 Kd7 3.Kb6. Tato „studie“ je mnohonásobně primitivně děravá. Že by mezinárodní mistr v praktické hře neviděl 1.cxd8d+ +- nebo 2...Vxc7+= je těžko uvěřitelné a skutečně, nikdy jsem takovou pozici nepublikoval. Celá věc nejspíš vznikla zkomolením korektní studie č. 2 J. Polášek, Průboj 1988, Kd3, Se7, Pb5, c5 – Kf7, Vb7; bílý vyhraje, s řešením 1.c6 Vd7+! 1...Vc7 2.Sd6 Vc8 3.Sc5 Ke6 4.b6 Vxc6 5.b7. 2.Kc4 Kxe7 3.b6!

Richard Réti (???)

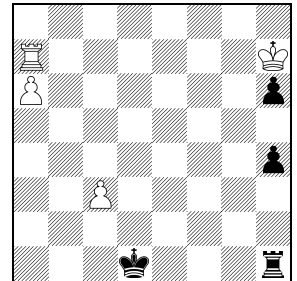
Les Bases de la Combinasion

3 bílý vyhraje

Henri Rinck

1. cena Budapest Ty, 1911

4 bílý vyhraje

Č. 3 má řešení 1.Vg7 Kc2 2.Vg2+ Kb3 3.Va2. Vyvrácení 1...Ke2! 2.Vg2+ Kf3 3.Va2 Ve1 4.a7 Ve8 5.a8d+ Vxa8 6.Vxa8 h3 je také poměrně snadné nato, aby je přehlédl jeden z nejsilnějších hráčů své doby.

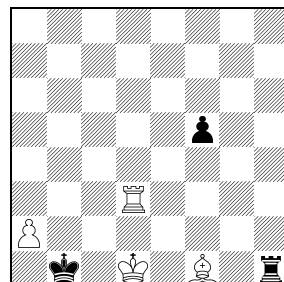
Ani Réti však tuto studii nepublikoval. Jak se vyjasnilo v Rétiho memoriálu (Čs. šach 11/2009, str. 305/B08, diskuze k Akobijově originálu), jde o zkomolenou práci Rinckovu č. 4. Tam vše funguje správně 1.Vg7! Kc2 2.Vg2+ Kb3! 3.Va2! Kxa2 4.a7 a také 1...Ve1 2.Vg1! Vxg1 3.a7.

Poučení je jasné. Než zhanobíte autora za neuvěřitelnou slepotu, je dobře nejdřív záležitost ověřit jinou cestou.

Chybné údaje v hlavičce u rozpracovaných idejí

Jindřich Fritz

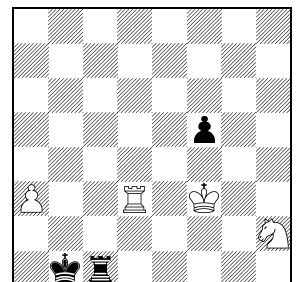
Práce 1953

5 bílý vyhraje

Jaroslav Polášek

podle Fritze, ŠS 2004

6 bílý vyhraje

Fritzovu populární studii č. 5 řeší efektní 1.a3! Vxf1+ 2.Ke2 Vf4 3.Vb3+ Ka2 4.Vb4!, ale také 1.Vf3! Kxa2 2.Kc2 Vh2+ 3.Kc3. Jako objevitel nekorektnosti je uveden Pal Benko 1983 a jemu je také připsána oprava záměnou střelce za jezdece. Nová studie je však v databázi obsažena stále s hlavičkou Jindřich Fritz, Benko je zmíněn v poznámce u prvního tahu. Před časem jsem ukázal, že v i této verzi po 1...Kb2! vznikají obtížné pozice a navrhl citlivější opravu posunutím celého komplexu bK+bV+bS+cP o sloupec doprava. I tato pozice má v databázi hlavičku Fritz a Polášek je citován v poznámce. V tomto případě přijatelné řešení.

Další verze č. 6 už je ovšem spíš autorská: 1.Jf1! Vxf1+ 2.Ke2 Vf4 3.Vb3+ Ka2 4.Vb4. Fritzův paradoxní tah 1.a3! je nahrazen efektní obětí. Proto jsem ji otiskl jako „Polášek podle Fritze“, ale studie je v HHdbIV opět zařazena jako Fritz.

Takových případů je v databázi mnoho a jejich hranice je často velmi úzká a subjektivní. Právě proto by HHdbIV neměla suplovat roli rozhodčího a přesně dodržet autorský popis. V praxi to znamená, že precizní nalezení studií určitého autora vyžaduje rozšířit hledání i na texty poznámek. To je o to nepřijemnější, že v ChessBasi 10 ani 11 to s formátem PGN nefunguje.

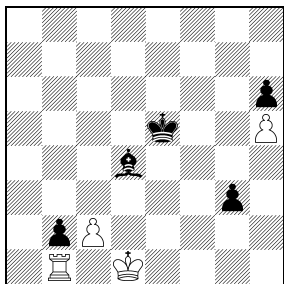
Nešťastná azbuka

Nekorektnost studie č. 5 uvádí už Kasparjan v knize „Síla pěšci“ (Jerevan 1980, diagram 1280) a navrhuje i uvedenou opravu záměnou lehkých figur. V knize „Leonid Kubbel“ (Moskva 1984) je na straně 348 otištěna tato oprava jako diagram č. 549b s titulkem J. Fritz, redakce G. Kasparjana.

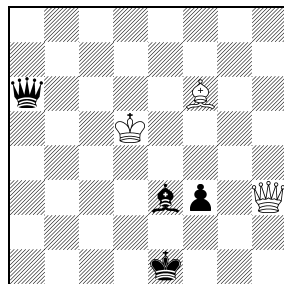
Harold van der Heijden sice pečlivě prošel studiové knihy, které sbírá, ale vzhledem k neznalosti ruštiny mu řada podobných případů musela uniknout.

Jaroslav Polášek

Originály

Jaroslav Pospíšil
Praha, originál

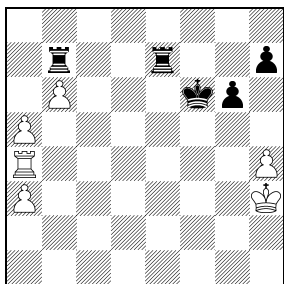
75 bílý remizuje 4+5

Jaroslav Pospíšil
Praha, originál

76 bílý remizuje 3+4

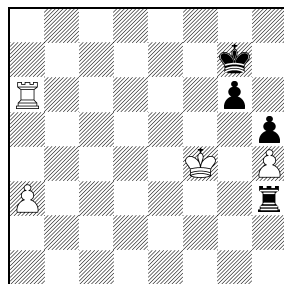
75 1.c3! Ináč 1...g2 +- 1...Sxc3 2.Kc2 Sd4 3.Kd3 Kd5 (alebo 3...g2) 4.Ve1! g2 5.Kc2 Sf2 Po 5...Kc4 6.Vd1! VZ Kc5 (6...g1D 7.Vxg1 Sxg1 8.Kxb2 =) 7.Kb3 Kd5 8.Ve1= 6.Vb1! Nestačí 6.Vd1+? Ke4 7.Kxb2 Kf3 8.Kb3 Kg4! +- 6...Sd4 7.Ve1! Sf2 8.Vb1! – pozíčná remíza, napr. 8...Ke4 9.Kxb2 Kf3 10.Kc3!? (remizuje aj 10.Kc2!? Ke2 11.Kb3 Se1 12.Vb2+ Sd2 13.Vb1 Kf2 14.Kc4) 10...Kg4 11.Kd3 Kxh5 12.Ke2 = EGTB. Obetou pešiaka (1.c3!) bíly aktivizuje kráľa a presným manévrom v spolupráci s vežou udrží pozíciu.

76 1.Ke4! (1.Dh1+? Ke2; 1.Sc3+? Ke2; 1.Sh4+? Ke2 +-) 1...Dc4+ 2.Kxe3 Nestačí dobyť pešiaka 2.Kxf3? Df4+ 3.Kg2 Df2+ 4.Kh1 Dg1 mat. 2...f2 (2...De2+ 3.Kd4 f2 4.Sh4 =) 3.Dh4 De2+ 4.Kf4! (4.Kd4? Kd1 +-) 4...Kd1 (4...Kd2 5.Kg3! f1D 6.Db4+ =) 5.Kg3!! Nečakaná replika v okamihu, keď sa zdá, že je čas vzdať partiu. 5...f1D 6.Da4+ (6.Dd4+? Dd3+ +-) 6...Dc2 7.Da1+ Ke2 (7...Dc1 8.Da4+ =) 8.De5+ Kd1 9.Da1+ – remíza večným šachom.

Ilham Aliev a Ramil Allajov
Azerbajdžan, originál

77 bílý remizuje 6+5

pozícia po 6...Kg7

77a bílý remizuje 4+4

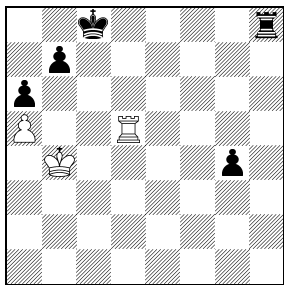
77 Prvý spoluautor je už známy skladateľ, organizátor a redaktor obľúbenej rubriky „Olimpiya duniasi“; druhý je jeho žiak (1985) – šampión AZE do 18 rokov. 1.a6 (1.Kg4? Ve8 2.Vb4 Va8 +-) 1...Vxb6 (1...Vb8 2.b7 =) 2.a7 Vb3+ 3.Kg4! (3.Kg2? Ve2+ 4.Kf1 Va2 5.Ve4 Vbx3 +-) 3...h5+ (3...Ve4+ 4.Vxe4 h5+ 5.Kf4 Vxa3 6.Vb4 Vxa7 7.Vb6+ Kg7 =) 4.Kf4 Vxa7 5.Vxa7 Vh3! A zdá sa, že čierny dobyje pešiaka a vyhrá. Avšak po 6...Va6+ Kg7 (viď diagram 77a) nasleduje 7.Va4!! (7.Va7+? Kh6 +-; 7.Kg5? Vg3+ 8.Kf4 Vg4+ 9.Ke5 Vxh4 10.a4 Vh1 11.Kf4 Vf1+ 12.Kg3 Vg1+ 13.Kh2 Vc1 +-) 7...Kf6 (7...Kh6 8.Ke5 =) 8.Va6+ Kg7 9.Va4! s pozícnou remízou, alebo 9...Vxh4+ 10.Kg5 Vxa4 pat. Záchrana spočíva v krásnom ťahu 7.Va4!!, kde sa veža vracia na pôvodné miesto a nepriamo pokrýje pešiaka.

Michal Hlinka

Koncovky a studie

J. Vladimirov

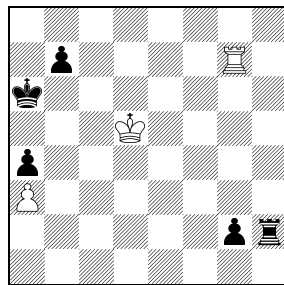
Magyar Sakkélet 1976

78 bílý remizuje 3+5

Jaroslav Polášek

originál (podle Vladimirova)

79 bílý remizuje 3+5

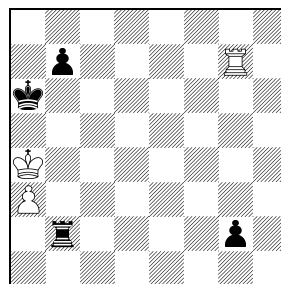
Ideu pokrytí pěšce nekrytý v 78: 1.Vg5! Vh4 2.Kc5 Kc7 3.Vg7+ Kb8 4.Vg5 g3 5.Vxg3 Va4 6.Vg5! Vxa5+ (6...Ka7 7.Kd6=) 7.Kb6 Vxg5 pat. Manévry bílou věží ale nejsou jednoznačné, bílý remizuje i po 3.Vg6 (nebo 3.Vg8) 3...g3 4.Vxg3 (nebo 4.Vg7+ Kb8 5.Vxg3 Va4 6.Vg5!) 4...Va4 5.Vg7+! Kb8 6.Vg5! se stejným patovým motivem jako v hlavní

variantě. Schéma ale zcela bortí cesta k remíze zcela jiným – méně efektním – způsobem 4.Vg8+ Ka7 5.Kb4 g3+ 6.Kb3 Vh3 7.Kb4=, např. 7...b5 8.Vg7+ Kb8 9.Kc5 Kc8 10.Kd6+ černý se nerozváže. Obdobně vede k remíze také 4.Kb6 Vh6+ 5.Kc5 Vh5+ 6.Kb4 Vh4 7.Kc5 Ka7 8.Kc4 g3+ 9.Kb3 Vh3 10.Kb4 Kb8 11.Kc5 Vh5+ 12.Kb4 Vh4+ 13.Kb3 Vh3 14.Kb4=.

Vladimirova idea mne zaujala a po důkladné analýze se mi ji podařilo zpracovat snad v korektní a bohatší formě 77: 1.Kc4! Po 1.Kc5? Ka5 2.Kc4 Vh4+! (ale ne 2...b5+? 3.Kc5 Vh5+ 4.Kc6 g1D 5.Vxg1 b4 6.axb4+=) 3.Kc3 Vh3+ 4.Kb2 Vh2 5.Kc3 g1D! 6.Vxg1 Va2 získá černý pěšce a3 a snadno vyhraje. Nyní se hra větví:

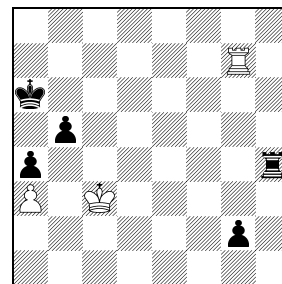
A) 1...Vh4+ 1...Vh3 2.Kb4 viz hlavní varianta 3.Kb4. Po 1...Ka5 2.Vg5+ Kb6 3.Vg6+ Kc7 4.Kb5 Kd7 5.Kxa4 Ke7 stačí bílý právě včas zlikvidovat pěšce b7: 6.Kb5 Kf7 7.Vg3 Kf6 8.Kb6 Kf5 9.Kxb7 Kf4 10.Vg8!= 2.Kc3 Vh3+ 3.Kb4! (3.Kb2? Vh2 4.Kc3 Ka5! +-) 3...Vb3+ Dnes při analýze významně pomáhají šachové programy. Není ale radno jim slepě věřit, např. Frit8 po 3...Vh1 4.Vxg2 Vb1+ 5.Kc4 Vb3 doporučuje tah 6.Vg8?, který vede k prohře, kdežto koncovku po 6.Va2! b5+ 7.Kd4 Ka5 8.Va1 b4 hodnotí známkou –2. Bílý má však několik cest k remíze, např. 9.Kc4 bxa3 10.Va2 Vb8 11.Va1! Vc8+ 12.Kd3 a2 13.Vxa2 Kb4 14.Vb2+ Ka3 15.Vb7=, nebo 9.axb4+ Kxb4 10.Vc1! a3 11.Vc4+ Kb5 12.Vc8= 4.Kxa4 Vb2 (viz diagram 79a)

po 1...Vh4+ ... 4...Vb2

79a bílý remizuje 3+4

po 2.Kb4? Vh4+ 3.Kc3

79b černý vyhraje 3+5

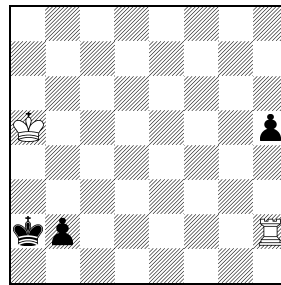
Bílému hrozí jednotahový mat, má ale patovou záchranu 5.Vg6+! b6 Nebo 5...Ka7 6.Ka5! (6.Vg8? Kb6 +-) 6...b6+ 7.Ka4 Kb7 a bílý opět využije toho, že je jeho král v patu: 8.Vg7+ Kc6 9.Vg6+ Kd5 10.Vg5+ Ke4 11.Vg4+ Kf3 12.Vg3+=; také po 6...Kb8 7.Vg7 Kc8 8.a4 se bílý zachrání patem. 6.Vxb6+! Vxb6 pat.

B) 1...b5+ 2.Kc3! Po svůdném 2.Kb4?! Vh4+ 3.Kc3 (viz diagram 79b) vyhraje černý efektním průlomem 3...b4+! 4.axb4 Vh2 a bílý nezabrání postupu pěšce a. 2...Ka5!? 2...Kb6 viz hlavní varianta 8...Kb6 3.Va7+! Brání hrozbě 3...g1D! 4.Vxg1 Va2. 3...Kb6 4.Vg7 Ka6 5.Vg8! Jediná možnost, jak zabránit manévru 5...Ka5 s dalším 6...g1D! a 7...Va2. Slabé je 5.Kb4?! Vh4+ 6.Kc3 (viz diagram 79b) pro průlom 6...b4+! 5...Ka5 K ničemu nevede 5...Vh3+ 6.Kb2 Vh2 7.Kc3! 6.Va8+ Kb6 7.Vg8! Rozhodující tempo k výhře by černému dalo 7.Vb8+? Kc5 8.Vg8 Kd5 9.Kb4 Ke4 10.Kxb5 Kf3 11.Vf8+ Kg3 12.Vg8+ Kf2 13.Vf8+ Kg1 14.Kxa4 Kh1 15.Vg8 g1D 16.Vxg1+ Kxg1 17.Kb5 Vb2+! 18.Kc4 Va2 19.Kb4 Kf2+. 7...Ka6 8.Vg7! Kb6 9.Vg8! 9.Vg5? Ka5! a bílý nezabrání ztrátě pěšce a3 po 8...g1D! a 9...Va2. 9...g1D Černý může jít králem k pěšci g 9...Kc5 10.Vg5+ Kd6 11.Kb4 Ke6 12.Vg8 (nebo 12.Ka5, ale ne 12.Vg3? Kf5 13.Kxb5 Kf4 s tempem, či 12.Vg7? Kf5 13.Kxb5 Kf6! s manévrem Vh5+ a Vg5) 12...Kf5 13.Kxb5 Kf4 14.Kxa4 Kf3, ale bílý se o tempo zachrání 15.Kb5 Vh5+ 16.Kb6! Vh4 17.Vxg2 Kxg2 18.Kb5 Kf3 19.a4 Ke4 20.a5 Kd5 21.a6 remíza. 10.Vxg1 Va2 11.Vg3!! Vxa3+ 12.Kb4 Vxg3 pat.

Na závěr si zkuste vyřešit dvě studie s paradoxním úvodníkem:

D. Gurgeniță

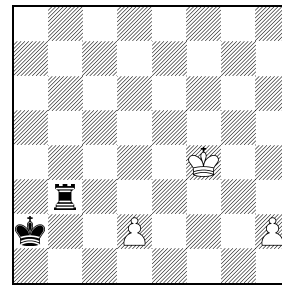
Čs. šach 1987 (po 4...b2)

80 bílý remizuje 2+3

H. van der Heijden

Zadaci i etjudy 2003

81 bílý remizuje 3+2

80: 5.Ka6! h4 (5...Ka1 6.Vxh5 b1D 7.Va5+ Kb2 8.Vb5+ =) 6.Ka5! h3 7.Ka4! Ka1 8.Vxh3 b1D 9.Va3+ Kb2 10.Vb3+ remíza.

81: 1.d3!! Bílý připravuje patovou záchranu. Proč nešlo hned 1.h4? Uvidíme až na konci řešení. 1...Vxd3 2.h4 Kb3 3.h5 Kc4 4.h6 (nebo 4.Kf5 Kd5 5.h6!) 4...Kd5 5.Kf5! Vh3 6.Kg6 Ke6 7.Kg7! Vg3+ 8.Kf8! Vh3 9.Kg7 Ke7 10.h7 Vg3+ 11.Kh8 Kf7 pat. Teď už je jasné, že s pěšcem d4 by bílý po 12.d4 Ve3 13.d5 Ve8 dostal mat.

Jaroslav Polášek